

Inițiere prin descoperire în romanul *Viața începe vineri* de Ioana Pârvulescu

Szabolcs-Lehel Szakács*

Initiation through discovery in the novel *Life Begins on Friday* by Ioana Pârvulescu

Abstract:

In this paper, we propose to present a way of initiation that occurs through discovery in the novel *Life Begins on Friday* by Ioana Pârvulescu. Among all the characters in this novel, we will consider Dan Crețu who goes through a liminal experience and arrives in a new world. He discovers the world, and thus forms an identity, going through all the stages of initiation theorized by Robert L. Moore. Our hermeneutic approach will be accompanied by the Jungian theories of initiation that will help us in the attempt to reveal the meanings of the symbols in the novel and the meanings of the initiation process undergone by the character.

Keywords: initiation, liminal space, transformation, symbol, death, rebirth

Introducere

Ne propunem în această lucrare o lectură hermeneutică a procesului de inițiere prin care trece personajul Dan Crețu din romanul *Viața începe vineri* de Ioana Pârvulescu. Cadrul teoretic ne va fi asigurat de abordarea jungiană a inițierii, această paradigmă fiind reprezentată de David Douglas, Victor Turner și Robert L. Moore. De asemenea, vom folosi considerațiile lui Paul Ricœur asupra visurilor și simbolurilor pentru a completa teoriile cercetătorilor jungieni amintiți mai devreme.

Înainte de a începe prezentarea propriu-zisă a grilei de lectură elaborate, considerăm că este necesar să parcurgem o scurtă etapă de delimitări conceptuale pentru a oferi o mai bună înțelegere a conceptelor cu care urmează să operăm, respectiv pentru a evita confuziile care ar putea apărea din cauza diferențelor foarte subtile dintre aceste concepte.

Rit de trecere și *inițiere* sunt două concepte care adesea sunt utilizate în relație de sinonimie, însă există o diferență fundamentală între cele două. Primul concept a fost utilizat pentru prima dată de Arnold van Gennep, iar sensul pe care l-a căpătat acest concept de-a lungul anilor implică și noțiunea de *ritual*. Din perspectivă antropologică, ritualul este „o categorie de comportament” care are un caracter sau scop religios „și

* PhD Student, “George Emil Palade” University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Targu Mures, lehel.szakacs1@gmail.com

care implică utilizarea unor moduri de comportament care sunt expresive ale relațiilor sociale” (Seymour-Smith, 1987: 248). De asemenea, ritualul exprimă identitatea și valorile celui care îl practică. De exemplu, căsătoria – despre care vom discuta mai detaliat în paginile următoare – este un rit de trecere și un ritual care exprimă identitatea religioasă, valorile sociale și morale ale celor care aleg să treacă prin acest rit de trecere.

Inițierea, în schimb, este un proces care se poate desfășura într-un cadru religios, dar nu este obligatorie prezența acestui cadru. De regulă, riturile de trecere declanșează o serie de procese de inițiere, însă acestea nu sunt neapărat niște premise ale inițierii, deoarece inițierea poate fi declanșată și de alți factori, precum de un eveniment neașteptat. Folosindu-ne de exemplul oferit mai devreme, ritualul de căsătorie în sine înseamnă ritul de trecere, în timp ce procesele inițiatice încep abia după finalizarea ritului. În urma ritului, cei doi protagoniști devin oficial soț și soție, însă procesele inițiatice la care urmează să participe vor fi cele care îi vor ajuta să devină o familie.

Cel de-al treilea concept-cheie este *experiența liminală*. Orice rit de trecere sau proces de inițiere înseamnă – din perspectiva unui individ – ieșirea din starea în care se afla inițial, trecerea printr-un spațiu liminal care asigură transformarea și revenirea „la normalitate” cu starea schimbată. În ambele cazuri, individul trebuie să treacă printr-un spațiu liminal, altfel spus va avea parte de o experiență liminală. Vom folosi acest concept pentru a denumi multitudinea evenimentelor, cunoștințelor sau întâmplărilor prin care a trecut cel inițiat și care au contribuit la schimbarea sau transformarea lui.

Antropologul jungian Robert L. Moore propune următoarea definiție pentru inițiere: „Inițierea este procesul morții și al renașterii” (Moore, 2001: 78). Structura circulară a inițierii este vizibilă încă din această definiție, întrucât inițierea presupune moarte, adică o întrerupere a stării inițiale a celui care urmează să fie inițiat, o transformare sau schimbare și o renaștere, adică un moment în care cel care a trecut prin procesul inițierii revine la starea lui firească, dar cu o schimbare semnificativă în ființa lui.

Mircea Eliade, la rândul lui, oferă două definiții pentru inițiere. Pe de o parte, el consideră că inițierea este „un corpus de rituri și învățături orale al căror scop este producerea unei schimbări hotărâtoare în statutul religios și social al celui supus inițierii” (Eliade, 1995: 8). Pe de altă parte, Eliade definește inițierea într-o accepțiune filozofică drept „o schimbare fundamentală a condiției existențiale” (Eliade, 1995: 8). După cum putem observa, inițierea este un proces de devenire în care neofitul (sau cel care urmează a se supune acestui proces) devine *altul*, condiția sa existențială sau socială se schimbă. Totodată, Eliade vorbește și de

„un corpus de rituri și de învățături” (Eliade, 1995: 8) pe care inițierea l-ar include.

Ideea riturilor de trecere a apărut în urma necesității interpretării evenimentelor ritualice care marcau schimbarea statutului social al unui membru al societății în timpul vieții sale (Cf. Davies, 1994: 1). Denumirea a fost folosită pentru prima oară în studiile despre societățile tribale, fiind pe urmă extinsă și în studiile altor domenii culturale și sociale. După cum afirmă și David Douglas, „riturile de trecere erau evenimente organizate în care societatea lua de mână oamenii și îi conduce de la un statut social la altul” (Cf. Davies, 1994: 1).

Robert L. Moore identifică trei etape ale riturilor de trecere/ procesului de inițiere și le caracterizează asemănător cu mai multe nuanțări (Cf. Holm: 78-80). Prima etapă se referă la viața de zi cu zi a unui individ. Acesta se află în lume, are o identitate, iar viața lui are un sens pe care individul îl percepe și îl înțelege. De-a lungul timpului, oamenii au realizat că periodic această stabilitate dispare. La baza acestei dispariții se află două motive: încheierea unui ciclu de viață sau apariția unui eveniment neobișnuit care tulbură această stabilitate. În ambele cazuri putem vorbi de trecerea unui prag și de intrare într-un spațiu liminal, deoarece încheierea unui ciclu de viață presupune trecerea unui prag pentru a putea ieși din ciclu, iar apariția unui eveniment neobișnuit impune un prag, adică o piedică în cursivitatea vieții. Trecerea pragului înseamnă, după cum am mai spus, intrarea într-un spațiu liminal și reprezintă începutul celei de a doua etape a inițierii. Acesta este mereu sacru, pentru că, după cum vom vedea mai încolo, este *altceva* sau trimite *spre altceva*. Spațiul liminal poate fi Iadul, pântecul unui animal, un mormânt sau pur și simplu un spațiu desprins de legile și rigorile lumii fizice. Numai într-un asemenea spațiu este posibilă moartea spirituală a neofitului care declanșează procesul propriu-zis al inițierii și numai aici este posibilă reînvierea spirituală care va rezulta schimbarea ontologică sau socială a celui inițiat. Pentru ca oamenii să aibă prilejul de a trăi o viață împlinită, uneori ei trebuie să-și deconstruiască viziunea despre lume și să se „incubeze”, adică să se închidă în spațiul liminal. Ieșirea din acest spațiu reprezintă începutul ultimei etape a inițierii care constă în revenirea personajului în lumea lui de dinaintea inițierii sau, în anumite cazuri, în integrarea lui într-o lume nouă.

După cum am discutat, în cazul inițierii putem vorbi de o încercare de interpretare a evenimentelor ritualice, iar din această perspectivă procesele de inițiere se aseamănă cu textele literare, întrucât în ambele cazuri putem observa prezența dublului sens: în cazul inițierii cineva face ceva ce înseamnă altceva, iar în cazul textelor literare cineva spune ceva ce înseamnă altceva. În ambele cazuri, dublul sens se manifestă prin

simboluri sau evenimente simbolice¹. În volumul *Despre interpretare. Eseu asupra lui Freud*, Ricœur propune o definiție a simbolului din prisma visului. Filosoful francez pleacă de la premisa că visul „nu este un cuvânt care închide, ci unul care deschide” (Ricœur, 1998: 14). Această deschidere se produce, mai ales, prin înfățișarea mascată a individului în propriul vis, ceea ce înseamnă că un individ apare în propriul său vis altfel decât este în realitate. Această dualitate este observabilă și în cazul limbajului din cadrul visului în măsura în care „un *alt* sens se oferă și se ascunde concomitent” (Ricœur, 1998: 15).

O altă observație a lui Ricœur apropie simbolul de problema adevărului: „o structură intențională care nu constă în raportul de la sens la lucru, ci într-o arhitectură a sensului, într-un raport de la sens la sens, de la sensul secund la sensul prim, indiferent dacă acest raport este sau nu unul de analogie, dacă sensul prim disimulează sau revelează sensul secund” (Ricœur, 1998: 26). Relația de disimulare și revelare a sensului este asemănătoare într-un fel cu natura adevărului înțeleasă ca stare-de-descoperire.

Un străin într-o lume nouă

Adevărul, în sens heideggerian, înseamnă „a-fi-des-coperitor” (Heidegger, 2003: 292), actul descoperirii presupunând o stare preliminară de ascundere. Inițierea prin descoperire rezultă profesională, identitară sau intelectuală a celui care este supus acestui proces. Având în vedere că această strategie implică și noțiunea de adevăr, putem vorbi doar de procese care implică rațiunea, întrucât aceasta este singura căreia i se relevă adevărul. Numai cunoașterea adevărului poate facilita formarea profesională, identitară sau intelectuală a unui individ. Desigur, și în cazul altor tipuri de inițiere putem vorbi de cunoașterea unor adevăruri, dar numai descoperirea oferă posibilitatea de a cunoaște adevărul în cel mai profund sens al cuvântului. Cu cât un individ reușește să descopere mai mult lumea care îl înconjoară, cu atât va reuși să se descopere pe sine, ceea ce înseamnă că descoperirea exterioară este mereu dublată de o descoperire interioară.

Romanul *Viața începe vineri* de Ioana Pârvulescu a beneficiat de o primire favorabilă din partea criticii literare, fiind considerat drept „o frescă a răspântiei secolelor” (Miheț, 2010: 45), având «caracterul «popular», «polițist» și «de mistere» [...] se îmbină cu cel cult, artist,

¹ Prin *eveniment simbolic* înțelegem orice acțiune umană conștientă sau inconștientă care are un dublu sens. Putem ilustra natura dublului sens prin raportare la *simptom* care înseamnă „o modificare a aspectului obișnuit sau a funcționării obișnuite” (Chevalier, 2009: 26). Sensul primar al unei acțiuni se referă aspectul ei obișnuit, în timp ce dublarea sensului se produce atunci când sensul primar suferă o modificare.

s sofisticat [...]” (Cernat, 2010: 18). Romanul oferă posibilitatea lecturii la mai multe niveluri. La un prim nivel, romanul poate fi considerat un roman polițist, deoarece firul narativ central prezintă o crimă petrecută în împrejurimi misterioase: un vizitiu găsește la marginea orașului un om leșinat în zăpadă, care pare a fi venit din altă lume și care se numește Dan Crețu, iar la câțiva metri de el vizitiul găsește un alt om în stare de inconștiență. Îi duce pe amândoi la poliție, iar de acolo la spital, însă omul găsit în stare de inconștiență moare, iar Dan Crețu devine principalul suspect. Cazul, însă, rămâne neelucidat până la finalul romanului, iar suspiciunea vizitiului și a altor personaje conform căreia Dan Crețu vine dintr-o altă lume se dovedește a fi justificată.

Celelalte fire narative prezintă, pe rând, povestea familiei doctorului Margulis, evenimentele petrecute la redacția ziarului *Universul*, iar firul care leagă toate celelalte fire narative prezintă povestea lui Nicu, un băiețandru de opt ani, comisionar „de profesie”, care s-a născut într-o familie defavorizată și care prin firea lui inocentă contribuie la diminuarea răului în lume. El este cel care cunoaște toate personajele, el este mesagerul, iar prezența lui contribuie semnificativ la echilibrul evenimentelor din toate firele narative.

Un alt aspect relevant aparținând structurii romanului care ne va fi de folos în realizarea demersului nostru hermeneutic este dimensiunea temporală. Acțiunea romanului începe vineri, 19 decembrie 1897 și se termină în noaptea de revelion a aceluiași an. Acest aspect este important fiindcă, după cum observă și Cosmin Ciotloș, în anul respectiv în România încă se folosea calendarul iulian, în timp ce Occidentul a trecut deja la folosirea calendarului gregorian. (Cf. Ciotloș, 2010: 7) Conform acestuia din urmă, acțiunea romanului începe în data de 1 ianuarie 1898. Această imprecizie temporală nu este importantă numai din perspectiva titlului, ci și din perspectiva pragurilor temporale. *Timpul-prag* este caracteristic întregului roman și fiecărui personaj al acestuia: „Perioada dintre Crăciun și Anul Nou este o perioadă de degradare a timpului, Anul cel Vechi moare spre a se naște Anul Nou. Evenimentele romanului sunt plasate în acest timp degradat și degradant, de aceea apar pierderi de memorie, pierderi de vieți, pierderi materiale. Căutări și negăsiri.” (Rusu-Păsărin, 2014: 11) Pragul, sau mai bine zis, trecerea unui prag, mereu oferă acces la ceva nou, la ceva altfel decât ceea ce a fost până atunci. În cazul nostru, fiecare personaj din roman trece aceste praguri temporale, însă ele au o deosebită importanță în cazul lui Dan Crețu, care ajungând într-o nouă lume trece un prag temporal major care va însemna și începutul unei vieți noi, care, conform titlului, începe vineri.

Într-o zi, Petre, vizitiul familiei Inger, găsește un om întins pe zăpadă lângă moșiile Băneasa, iar la câțiva metri de el găsește un alt om în stare de inconștiență. Îi urcă pe amândoi în trăsura lui și pleacă

împreună cu ei la poliție. Pe drum, Petre intră în vorbă cu primul străin care i se pare un ciudat, deoarece nici nu știe pe ce lume se află – în cel mai profund sens al cuvântului. Numele lui este Dan Crețu/ Kretzu și este, după cum spune el însuși, bucureștean și gazetar de profesie. Aflăm din monologul lui Crețu că el a ajuns într-o lume diferită față de cea în care trăia mai devreme, dar nici el nu știe din ce lume provine și ce identitate are, el descriindu-și voce drept „o voce de om despărțit de o lume pe care ajunsese s-o cunoască destul de bine, și căzut într-una necunoscută și de neînțeles” (Pârvulescu, 2022: 32). Majoritatea evenimentelor din roman stau sub semnul incertitudinii, însă printre puținele certitudini conștientizate de toate personajele este faptul că Dan provine dintr-o altă lume, iar astfel el dobândește statutul de *străin*.

Înainte de a trece la discuția propriu-zisă a statutului de străin al personajului, este necesar să facem câteva observații cu privire la împrejurările prin care Dan ajunge în lumea Bucureștilor secolului al XIX-lea. Înainte ca Petre să îl găsească, Dan spune că „totul era liniștit, încremenit chiar, albul din jur, soarele, o tăcere cum n-am mai auzit, fiindcă și tăcerile se aud” (Pârvulescu, 2022: 33). În aceste cuvinte cu numeroase semnificații secundare se ascunde întreaga descriere a experienței liminale și, implicit, a spațiului liminal care vor marca începutul unui proces de inițiere. Putem observa o axă semantică alcătuită din cinci cuvinte, liniștit – încremenit – alb – soare – tăcere, care are în centru, din punct de vedere semantic, termenul *alb*. Aflat la una dintre extremitățile paletii cromatice, albul este definit cel mai des prin raportare la opusul lui, negrul. Dacă negrul a căpătat numeroase conotații negative atât în conștiința individuală, cât și în cultură, albul a devenit simbolul purității și al nobilimii. Într-o altă accepțiune antropologică, albul „se situează fie la începutul, fie la capătul vieții diurne și al lumii manifestate”, ceea ce înseamnă că albul are o relație directă cu lumina și, implicit, cu Soarele. Pe de altă parte, „albul – *candidus* – este culoarea candidatului, adică a celui care își va schimba condiția” (Chevalier, 2009: 55), ceea ce înseamnă că albul este culoarea-simbol al inițierii, este „o culoare de trecere” (Chevalier, 2009: 55). Mergând mai departe pe aceeași idee, pictorul Vasili Kandinsky afirmă că: „Albul acționează asupra sufletului nostru precum liniștea absolută [...]. Această liniște nu e moartă, ea abundă de posibilități vii [...]. Este un nimic plin de veselie juvenilă sau, mai bine spus, un nimic de dinaintea oricărei nașteri, a oricărui început” (Chevalier, 2009: 55). Această imaginalitate² a albului trimite la momentul zorilor, când întreg peisajul

² Folosim cuvântul *imaginal* în sensul lui conferit de Henry Corbin: *mundus imaginalis*. Lumea imaginală este cea „în care tot ceea ce există în lumea sensibilă își are analogul, imperceptibilă însă prin simțuri” (Corbin apud Ștefănescu, 2015: 184).

este înfundat într-o lumină orbitoare, iar cel care asistă la răsăritul Soarelui nu este capabil să distingă culorile, el vede o singură culoare care le conține pe toate – albul. Zorile sunt un moment de răscruce, un prag în cadrul zilei, în care liniștea statică îi ieste premergătoare dinamicii vieții de după răsăritul Soarelui. Zorile sunt liniștea care prevestesc furtuna, ele sunt granița dintre negrul nopții și culorile unei zile noi. Iată că personajul nostru, Dan Crețu, nu a asistat la un simplu spectacol al zorilor, ci a avut parte de o experiență liminală care a declanșat procesul său de inițiere în lumea în care a ajuns.

Un alt argument în favoarea celor enunțate mai sus ar fi acela că Dan își pierde memoria, dar nu în sensul de amnezie totală, ci în sensul în care informațiile și convingerile pe care le deține nu mai au legătură între ele, ci există ca niște entități independente în mintea lui. În timp ce se află în trăsura lui Petre în drum spre sediul poliției, Dan se întreabă „ce se întâmplă? Unde a dispărut totul? De unde-a apărut totul?” (Pârvulescu, 2022: 34), respectiv el este convins că în ziua respectivă este luni, dar Petre îl contrazice spunând că de fapt este vineri. Cititorul știe că amândoi au dreptate, fiindcă la finalul romanului aflăm că Dan provine din alt timp, din anul 2000, când se folosea deja calendarul gregorian, iar conform acestuia ziua în care Petre îl găsește este luni, însă conform calendarului iulian folosit de contemporanii lui Petre, este vineri. Desigur, în mintea personajelor această explicație logică nu există, astfel persistă confuzia lui Dan, el nu înțelege nici temporalitatea, nici fenomenologia, nici ontologia lumii în care a ajuns. Totuși, situația lui este firească, deoarece „odată cu intruziunea străinului într-o dimensiune temporală ce nu-i aparține, se petrece o perturbare a unei ordini a lumii” (Răsuceanu, 2010: 8). Dincolo de faptul că orice schimbare este însoțită de o perioadă de dezadaptare, confuzia personajului este justificabilă și prin faptul că odată ce a ajuns „în lumea nouă”, Dan este supus unor legi, obiceiuri și maniere diferite, astfel, din punct de vedere uman, este firesc să îi fie dificil să înțeleagă ce se petrece cu el și în jurul lui.

În fine, referitor la statutul lui de străin, putem observa că acest apelativ pe care îl primește de la o serie de personaje din roman, are conotații diferite față de cele din romanul omonim al lui Albert Camus, de exemplu. Într-o accepțiune mai largă, termenul de *străin* simbolizează o anumită condiție a omului (Chevalier, 2009: 869) care are tangențe cu ideea de exil. Un străin niciodată nu se află în mediul său familiar, el se află *altundeva*, prin urmare condiția de străin se referă, în primul rând, la locul în care se află un individ. În al doilea rând, un străin „nu are aceleași centre de interes precum ceilalți” (Chevalier, 2009: 870), ceea ce înseamnă că statutul de străin poate fi definit și prin raportare la ființele din jurul unui individ. Un individ poate dobândi statutul de străin fie prin

înlăturarea lui din mediul său familiar și transpunerea lui într-un mediu (loc) nou în care nu avea experiențe precedente, fie prin introducerea lui într-o societate cu care nu poate sau nu reușește să rezoneze. În cazul lui Dan Crețu putem vorbi de un statut de străin atât la nivel social, cât și nivel de spațiu, întrucât, fiind un călător în timp, el ajunge într-o lume și într-o societate cu care nu a avut contact înainte. Chiar dacă el este bucureștean de origine, Bucureștiul în care ajunge îi este complet străin din cauza distanței temporale, cu alte cuvinte el este străin pentru că nu are legături cu lumea, timpul și societatea în care ajunge.

În cazul romanului *Străinul* de Albert Camus, avem de-a face cu o situație inversă: Meursault, personajul principal, își desfășoară existența într-un spațiu, timp și societate care îi sunt familiari, însă el devine treptat străin, fiindcă legăturile sale cu mediul lui se destramă pas cu pas. Acest proces de în-străinare are același rezultat ca în cazul lui Dan Crețu, diferă doar direcția procesului.

Un alt sens al simbolului străinului consacrat în culturile europene este acela că străinul poate fi un rival, poate fi „un trimis al lui Dumnezeu” sau „o întrupare diabolică”. În cazul în care este trimis de Dumnezeu, străinul trebuie primit ca atare, iar dacă este o ființă diabolică, atunci trebuie înlănat (Chevalier, 2009: 870). Observăm că în ambele situații avem de-a face cu stabilirea unor legături cu străinul: primirea lui ca un oaspete binevenit este un prim pas în încercarea de a se apropia de el, iar înlănțuirea presupune tot o apropiere spre o ființă care manifestă un comportament agresiv pe fondul unei neîncredere față de ceilalți. Pe măsură ce apropierea se produce, des-coperirea prinde amploare prin stabilirea unor legături verbale, afective, raționale sau fizice cu străinul. În romanul Ioanei Pârvulescu, nu este menționat că Dan Crețu ar fi un trimis al lui Dumnezeu sau o ființă diabolică, însă din comportamentul celorlalte personaje putem constata că ele nu se raportează la el ca la un rival sau ca la o ființă diabolică, ci încearcă să afle cât mai multe despre el și să intre în contact cu el. Desigur, există și rețineri, suspiciuni sau bârfe care îl vizează pe Dan Crețu, dar acestea nu provin dintr-o rea intenție, ci se datorează faptului că Dan a intrat în centrul atenției și preocupării oamenilor. Mai mult, omul lângă care Petre îl găsește pe Dan se stinge din viață la scurt timp după ce Petre îi duce la poliție, însă Dan nu este acuzat de omor; este suspectat și este și supravegheat de agenții poliției, însă nimeni nu îl acuză de această faptă, ceea ce ne demonstrează încă odată că Dan Crețu nu poate fi decât „un trimis al lui Dumnezeu” în sensul în care este un om de bună credință își care va începe procesul de inițiere prin des-coprirea noii lumi în care a ajuns.

De remarcat este și faptul că nu aflăm nimic despre prima etapă a inițierii lui Dan, adică despre viața lui de dinainte de a ajunge în lumea

Bucureștilor secolului al XIX-lea, astfel inițierea lui începe abrupt cu a doua etapă care conține experiența liminală prin care a trecut și toate momentele descoperirii noii lumi. Descoperirea (inițierea) se produce treptat, iar fiecare pas făcut reprezintă o apropiere de lumea nouă și de noua lui identitate.

Primul pas în descoperirea noii lumi este încercarea de a găsi un adăpost, iar eforturile lui Dan nu sunt zadarnice, întrucât găsește cazare în casa de vară a unei biserici. Drumul parcurs până la biserică i se pare lui Dan un labirint ceea ce accentuează ideea de inițiere. Trecând recent printr-o experiență liminală profundă, Dan Crețu încă este sub influența acesteia, ceea ce este vizibil mai ales în gândirea și în încercarea lui de a înțelege ce s-a întâmplat. „Vorbesc cu mine ca să mă obișnuiesc cu mine, ca să nu-mi fie atât de frică de frica mea și ca să fiu sigur că n-am înnebunit. Mi-e frică de ei, de mine, de Cel care se joacă cu noi. Mă înconjoară ființe care par să fie rodul unei închipuiri bolnave. Dar de ce nu dispar? De ce nu le-aud? De ce nu pot înțelege cu mintea mea cum funcționează mintea mea, și de unde iese frica asta? E ca și cum m-ar locui un străin [...]” (Pârvulescu, 2022: 44). Avem de făcut mai multe observații în legătură cu aceste gânduri ale personajului. Pe de o parte, el vorbește cu sine ca să fie sigur că nu a înnebunit este o primă încercare de așezare în lumea nouă în care tocmai a ajuns. Într-o astfel de situație, în care un individ ajunge într-un mediu complet necunoscut nu are prilejul de a găsi un partener de discuție încă din primele momente, astfel el este nevoit să dialogheze cu el însuși, ceea ce reprezintă o încercare de a se înțelege pe sine și de a înțelege împrejurările în care se află. Cu alte cuvinte, este un prim pas al descoperirii, momentul zero al inițierii. Sentimentul fricii, care acompaniază aceste gânduri ale personajului, este o reacție umană firească în fața necunoscutului, însă frica de „Cel care se joacă” cu destinul personajului denotă existența unei instanțe supreme care are capacitatea de a influența destinele personajelor. Este un demiurg-creator care din perspectiva procesului de inițiere al lui Dan poate fi numit inițiator. Asemenea lui Dumnezeu din romanul *Prevestirea* și asemenea casei din *Inocenții*, despre care vom discuta în următoarele subcapitole, inițiatorul lui Dan dirijează detașat evoluția lui și a celorlalte personaje, dar nu este sfiește să-și exprime anumite gânduri la adresa personajelor, chiar dacă acestea nu sunt vizibile pentru ele, ci doar pentru cititori: „Așteptai o minune sau alta, dragă Dan. Așteptai noua ta viață, uitându-te pe fereastra spartă” (Pârvulescu, 2022: 48). Fereastra, ca simbol al receptivității (Cf. Chevalier: 389), trimite la ideea că Dan privește spre noua lui viață cu deschidere, în timp ce spărtura din fereastră împiedică vizibilitatea. Altfel spus, personajul este receptiv în privința noii sale vieți, chiar dacă nu este în măsură să vadă cu exactitate cum va arăta ea.

Vizita lui Nicu la Dan începe cu o întrebare despre existența lui Dumnezeu. Întrebarea era cea mai nouă descoperire a lui Nicu, iar adresarea ei reprezenta un mare semn de prietenie din partea lui. Discuția dintre cei doi despre existența lui Dumnezeu nu se limitează doar la curiozitatea copilărească, deși aceasta este cea care generează întrebarea inițială. Existența lui Dumnezeu este de importanță primordială pentru amândoi, fiindcă numai prin existența Lui sunt capabili să înțeleagă propriul lui destin. Imediat ce ajunge în lumea nouă, Dan pune evenimentul pe seama lui Dumnezeu, iar Nicu, un băiat care are o mamă bolnavă și este nevoit să lucreze, nu are capacitatea de a realiza că destinul lui este dirijat de o entitate superioară, dar providența Divină este prezentă în fiecare moment al vieții sale. Un alt aspect care merită atenție este natura acestei Divinități, întrucât nu este vorba de Dumnezeu al atotputernic al creștinismului sau al oricărei alte religii, ci ei discută despre Dumnezeul lor, despre acea „voce” care vorbește cu Dan – după cum am spus-o și în rândurile de mai sus –, dar care se manifestă doar cititorilor, personajele nefiind capabile să o perceapă.

Următorul pas în descoperirea noii lumi și în încercarea de a se integra în ea este găsirea unui loc de muncă prin care străinul va fi capabil să își câștige existența materială. Cu ajutorul lui Nicu, Dan va fi angajat – nu întâmplător – la *Universul*, iar în acest fel, Nicu devine nu doar „mesagerul” care leagă planurile narrative, ci el este un trimis al inițiatorului, un mic inițiator care, la rândul lui, contribuie la descoperirea noii epoci de către Dan. La redacția ziarului, Procopiu îl angajează pe Dan fără dar și poate și îi oferă cazare într-o cameră unde va avea un coleg pe nume Otto, un sas din Transilvania, străin și el în felul lui. Asemănarea dintre cei doi prin statutul lor comun de străin va fi punctul de plecare a unei prietenii scurte, dar pe durata acesteia cei doi se vor înțelege foarte bine.

Imediat după angajare, Procopiu și conul Costache, polițistul, se întreabă reciproc pe parcursul unei convorbiri dacă există vreo legătură între străinul recent angajat și decesul omului găsit alături de el pe moșiile de la Băneasa. Cel găsit pe jumătate mort nu este altcineva decât Rareș Ochiu-Zănoagă, descendentul unei familii respectabile din Giurgiu, iar ultimele sale cuvinte rostite pe patul de moarte din spital – „lumină, Popescu, lumină, cu stele, Maica Precistă” (Pârvulescu, 2022: 81) – generează un adevărat mister pe care conul Costache încearcă să-l elucideze încontinuu până la finalul romanului, însă fără mari succese. Un safe, o cheie și o statuie a Fecioarei Maria vor constitui elementele de bază ale acestui caz, iar cheia va fi elementul care va avea o importanță deosebită în destinul personajelor. Toate cele trei elemente au o trăsătură comună: mai mereu sunt pierdute, niciodată nu știm la cine se află fiecare dintre acestea. Se presupune că această cheie ar fi cea care

deschide safeul în care se află statuia Fecioarei Maria, însă dincolo de această premisă, cheia are o semnificație mult mai importantă în text.

Într-un sens mai general, semnificația cheii „este evident corelat[ă] cu rolul ei dublu de *a deschide* și de *a închide*. Ea are totodată un rol de inițiere și de discriminare [...]” (Chevalier, 2009: 228). Pentru a înțelege mai bine importanța acesteia în romanul *Viața începe vineri*, trebuie să luăm în considerare și observațiile Gabrielei Rusu-Păsărin referitoare la relația dintre fantastic și real din acest roman:

De fapt, fantasticul survine în momentul când în realitatea imediată se produce o fisură și când există elementul (obiect sau personaj) care leagă lumea reală de lumea fantastică. Ruptura se produce prin pierderea memoriei (sau tăinuirea?) lui Dan Crețu (pendularea între real și imaginar fiind susținută și de scrierea diferită a numelui, Crețu și Krețu), iar obiectul este cheia din portofelul unui tânăr decedat, de negăsit și ea, ca și detaliile morții (Rusu-Păsărin, 2014: 11).

Legătura dintre lumea reală și lumea fantastică – sau în cazul nostru prezentul lui Dan Crețu și trecutul în care ajunge – este cheia care deschide lumea nouă, iar imediat ce Dan ajunge în ea, o închide la loc. El ar avea șansa de a se întoarce acolo de unde a venit dacă ar găsi cheia, însă faptul că ea este mereu pierdută denotă că procesul de inițiere nu este reversibil, Dan nu poate merge înapoi, el este nevoit să meargă într-o singură direcție, înainte, până la finalizarea procesului.

Pe de altă parte, safeul are rolul convențional de a păstra în siguranță obiecte de valoare prin privarea accesului la ele. Dacă avem în vedere cele afirmate mai sus și faptul că accesul al safeului din roman era condiționat de găsirea cheii, putem spune că safeul conține un secret referitor la trecerea dintr-o lume în alta, este o cutie a Pandorei la care nu poate avea acces oricine, deoarece deschiderea safeului ar putea perturba ordinea lumii personajelor.

Acest caz de „crimă” al lui Rareș Ochiu-Zănoagă, dispariția safeului și a cheii, respectiv reflecțiile lui Dan Crețu din monologurile sale interioare despre condiția sa în raport cu cea a personajelor din jurul lui scot în evidență problema adevărului și a minciunii. Dan afirmă la un moment dat într-unul din monologurile sale interioare că „Dan Crețu, ziarist, București. E adevărat și totuși începe să mi se pară tot mai mult că mint, când spun asta” (Pârvulescu, 2022: 101). Există, în această afirmație, două verbe care definesc condiția personajului: *a fi* și *a spune*, aceste două verbe făcând posibilă existența minciunii. Minciuna este „un lucru *pur omenesc*: numai omul poate minți, pentru că numai omul are parte de un «ceva» care poate *să exprime* și care, exprimând, se poate mișca în două direcții total opuse: *adevărul și falsul intenționat*” (Liiceanu, 2013: 11). Este vorba, deci, de o falsă reprezentare a adevărului posibilă doar prin intermediul vorbirii. În cazul personajului nostru, putem vorbi de o situație paradoxală în măsura în care el își

reprezintă situația prin raport cu două adevăruri diferite: adevărul din lumea veche din care vine și adevărul din lumea în care se află. El este gazetar și în lumea anilor 2000 (după cum aflăm la finalul romanului) și este gazetar și în lumea Bucureștilor din 1897. Sentimentul minciunii provine din neapartenența lui la lumea în care a ajuns, în altă ordine de idei, el încă nu se identifică în totalitate cu lumea nouă, prin urmare el se definește (sau se reprezintă în vorbire) prin raportare la vechea lume din care provine. Cu toate că el era gazetar și în lumea anilor 2000 și este gazetar și în lumea în care a ajuns, el nu este același gazetar, fiindcă s-a produs o schimbare care face posibilă falsa reprezentare a sa și, implicit, minciuna. Faptul că el nu s-a convins asupra veridicității lumii, ne arată că inițierea lui încă nu a luat sfârșit, integrarea lui în noua lume este în desfășurare. Sentimentul minciunii va dispărea atunci când inițierea va lua sfârșit, iar Dan va fi integrat în totalitate în lumea cea nouă, deoarece atunci se va produce ruptura totală de vechea lui lume, iar el se va (auto)defini exclusiv prin raportare la valorile și împrejurările lumii sale actuale.

Personajul mai are un drum lung de parcurs ceea ce nu este deloc ușor pentru el. Având în vedere situația lui paradoxală și tendința lui de a se raporta la lumea din care provine, el trebuie să își măsoare cuvintele pentru a nu cădea în capcana minciunii: „Nu mi-e ușor, nimic nu se află la locul lui, dar e ca un joc: trebuie să găsesc, să descopăr, să mă prefac și, mai ales, să tac. Orice vorbă e încărcată de primejdii” (Pârvulescu, 2022: 103). Primejdia se află în cuvinte pentru că prin ele capătă contur judecata oamenilor, iar oamenii, celelalte personaje, vorbesc permanent despre el, unii chiar îl consideră „căzut din cer”. Astfel, orice vorbă ar putea fi în folosul lui, dar îl poate dezavantaja la fel de bine din cauza graniței foarte subtile dintre adevăr și minciună despre care am discutat mai devreme. Totuși, o observație a lui Costache, polițistul, poate pune această problemă paradoxală a adevărului într-o lumină nouă: „[...] deși vorbește oarecum ciudat, de parcă are alte semne de orientare decât noi, totuși vorbește mai degrabă ca poeții” (Pârvulescu, 2022: 144). Nu dorim nici pe de parte să sugerăm ideea că poeții ar vorbi niște minciuni, dimpotrivă, ei vorbesc mereu despre adevăr, însă într-un mod fundamental diferit față de cum vorbește restul oamenilor. Limbajul secundar folosit de poeți se plasează în zona ambiguității, iar accesul la acest tip de limbaj nu i se oferă oricui, tot așa cum și comprehensiunea acestuia este posibilă numai unor persoane „inițiate” în domeniu. Capacitatea lui Dan de a vorbi „ca poeții” nu este nici de natură divină, nici estetică și nu este nici o competență dobândită conștient. Un om care trece printr-o experiență liminală dintr-o lume în cealaltă și, ontologic vorbind, se află între aceste lumi nu poate folosi doar mijloacele de comunicare aferente unei lumi sau celeilalte. Modalitatea lui de a

comunica va fi o sinteză între modalitățile vechii lumi și cele ale noii lumi, astfel actul comunicării se va plasa în zona ambiguității. Este firesc ca majoritatea personajelor din roman să nu fie capabile să înțeleagă un astfel de limbaj (care, în paranteză fie spus, este încă un semn că efectele experienței liminale încă își fac simțite prezența în viața lui Dan).

Neînțelegându-l, oamenii încep să răspândească multe informații incerte despre Dan, printre care se numără și cea conform căreia „și-a ras mustața și barba ca să nu fie recunoscut, așa fac cei care vor să-și piardă urma” (Pârvulescu, 2022: 160) sau că ar fi „un înger venit de departe, nu un om din lumea noastră” (Pârvulescu, 2022: 161). Printre pușinii care încearcă să îl înțeleagă pe Dan este doctorul Margulis, însă el privește situația lui din perspectivă medicală: „Există multe povești, mai ales filozofice, despre oameni care nu mai știu când visează și când sunt treji” (Pârvulescu, 2022: 152). Doctorul, însă, nu se oprește aici și face încă un pas „uman” spre străin, invitându-l la masa de revelion a familiei sale. Este primul moment în care unul din personajele romanului îl acceptă pe străin și se raportează la el ca la „unul de-al lor”. Integrarea străinului nu se oprește aici, fiindcă fiica doctorului, Iulia, se bucură când află că străinul vine la ei, dar nici restul familiei, soția doctorului și băiatul lor, Jaques, nu se împotrivesc.

Un alt moment de consolidare a legăturii cu noua lume este acela în care Dan cade pe stradă și suferă o luxație, iar cel care îl ajută este Alexandru, iubitul Iuliei. Alexandru îl duce la el acasă, iar fratele său, student la medicină, îi pune la loc lui Dan umărul dislocat. Acest act de umanitate al fraților stabilește încă o legătură puternică între Dan și lumea cea nouă, de altfel Dan mărturisește la un moment dat că doctorul Margulis și Alexandru sunt singurii în care are încredere. Începând cu aceste momente, încep să se rupă legăturile lui Dan cu lumea veche, ceea ce este un prim semn al sfârșitului inițierii.

Ultima etapă a inițierii este marcată de două momente semnificative. Primul dintre acestea este discuția polițistului Costache cu Generalul Algiu despre safeul dispărut. La un moment dat, Costache afirmă: „Oricum, despre Dan Crețu n-am aflat absolut nimic nou, n-a luat legătura cu nimeni, nimeni nu l-a căutat. Pare să fi rupt toate punțile către propriul trecut” (Pârvulescu, 2022: 169). Cu toate că polițistul face această afirmație în contextul cazului safeului dispărut la care lucrează, el exprimă involuntar un adevăr care vizează întreaga existență a lui Dan. El într-adevăr rupe toate legăturile cu trecutul său, care este de fapt în viitor, în anii 2000, și astfel se desparte în întregime de vechea lui lume. O altă confirmare a acestui fapt sunt însemnările Iuliei Margulis: „L-am cunoscut pe domnul Dan Crețu, care a intrat foarte ușor în familia noastră și s-a împrietenit cu noi toți” (Pârvulescu, 2022: 271). Integrarea lui Dan în noua lume se produce pe două planuri: pe de o parte, polițistul

Costache nu reușește să dovedească vinovăția sa în cazul morții lui Rareș Ochiu-Zănoagă, ceea ce ne conduce la concluzia că toate acuzațiile care îl catalogau pe Dan drept escroc sunt nefondate, adică minciuni. Pe de altă parte, acceptarea lui Dan în rândul prietenilor de către familia Margulis reprezintă stabilirea unei legături strânse cu noua lume, iar astfel integrarea lui și inițierea lui în această lume se sfârșește. La masa de revelion, toate personajele prezente nu îl consideră un străin, ci unul de-al lor, el participând atât la discuții, cât și la „jocul de prevestire” a ceea ce urmează să se întâmple în anul nou, 1898. Astfel, a treia etapă a inițierii reprezintă integrarea totală a personajului în noua lui lume, cu schimbări ontologice semnificative în ființa personajului, el dobândind o identitate complet nouă.

Un ultim aspect de discutat ar fi scrierea numelui lui Dan: în lumea Bucureștilor anilor 1897 numele său este Dan Kretzu, în timp ce în vechea lui lume este Dan Crețu. Diferența ortografică poate fi înțeleasă din perspectiva ultimului subcapitol³ al romanului în care ni se prezintă cum Dan Crețu este în secolul 21 la redacția la care lucrează și răsfoiește un număr foarte vechi al ziarului *Universul*. La un moment dat, se oprește asupra unui articol semnat de un ziarist pe nume Dan Kretzu. Nu aflăm care a fost reacția personajului, însă aflăm că Dan Crețu este un bărbat la 43 de ani și trăiește într-o continuă oboseală în timp ce viața trece pe lângă el. În acest sens, putem considera că Dan este supus unei călătorii în timp și, implicit, unui proces de inițiere pentru a avea șansa de a recupera într-o nouă viață timpul pierdut. De asemenea, este posibil ca Dan Kretzu să fie dublul din secolul al XIX-lea al lui Dan Crețu, iar cei doi să fie două ființe distincte, însă această dilemă este subiectul unei alte cercetări.

Concluzii

La finalul acestei încercări de a înțelege sensurile secundare ale elementelor componente ale procesului de inițiere al lui Dan Crețu, constatăm că el a trecut printr-un proces complet, parcurgând toate etapele inițierii. Acest aspect este important în măsura în care la finalul inițierii observăm transformarea totală a personajului, el este *altfel* decât la începutul inițierii sau chiar înainte de aceasta. Rezultatele sunt vizibile în toate aspectele vieții personajului, el căpătând o nouă identitate, noi prieteni și noi colegi.

Descoperirea se produce pe cale rațională, deoarece personajul încearcă neconștient să înțeleagă lumea în care a ajuns, pe cei din jurul lui și, nu în ultimul rând, pe sine. Prin înțelegere, lumea se i se relevă, însă

³ Este vorba de subcapitolul nr. 6 din capitolul „Miercuri 31 Decembrie. Viitorul și trecutul” (Pârvolescu, 2022: 286-287).

acest lucru încă nu este suficient: și lumea trebuie să îl des-copere pe personaj. După cum am văzut, nu numai lumea este nouă pentru Dan, ci și el este nou pentru această lume, motiv pentru care ajunge repede în centrul atenției, fiind acuzat de o crimă. Incapacitatea oamenilor și a autorităților de a demonstra vinovăția lui este semnul unui nou început pentru Dan.

Inițierea treptată este un alt semn al transformării profunde, întrucât numai o descoperire amănunțită a mediului înconjurător poate oferi posibilitatea (trans)formării. Drumul parcurs de Dan Crețu este o alegorie a drumului parcurs de fiecare dintre noi în viața noastră pământească. După naștere, care are loc într-o lumină la fel de enigmatică și orbitoare ca cea de la momentul renașterii lui Dan, începem să descoperim lumea în care am ajuns, fără a avea amintiri dintr-o eventuală lume anterioară din care am putea proveni. Toți suntem străini atunci când ajungem în această lume, iar treptat devenim parte a ei. La fel ca în cazul lui Dan, descoperirea lumii se produce treptat la unii dintre noi, în timp ce la alții ea se realizează superficial. În cazul celor din prima categorie, cunoașterea va fi mult mai temeinică, formarea identitară și profesională va fi mult mai pronunțată. Ei au șansa de a deveni gazde ai acestei lumi din simpli străini, în timp ce persoanele care au parte de o descoperire superficială pot fi doar musafiri ai lumii noastre.

Desigur, viața noastră nu se rezumă la o singură experiență liminală, la fel cum probabil nici viața lui Dan nu se rezuma la cea trăită pe moșiile Băneasa. După experiența liminală fundamentală a nașterii, fiecare om trece prin alte experiențe similare, însă niciunul dintre noi nu știe când și unde va avea loc următoarea, respectiv ce efect va avea asupra ființei noastre. Nici Dan nu știe ce alte experiențe îl așteaptă după sfârșitul procesului de inițiere și nici noi nu știm ce alte experiențe liminale, praguri sau procese de inițiere ne așteaptă, iar această permanentă ambiguitate face posibilă schimbarea continuă, întrucât, după cum am văzut și în cazul personajului, în momentele de ambiguitate și de incertitudine este posibilă descoperirea nuanțată a lumii. Astfel, putem spune că procesele de inițiere se succed pe toată durata vieții unui om până la moarte sau poate chiar și după, însă nu ne putem convinge asupra acestui din urmă fapt, fiindcă moartea, asemenea nașterii, efectuează o transformare completă a ființei.

REFERINȚE:

Cernat, Paul, *Timpul regăsit*, „22 [Douăzeci și doi]”, nr. 12, 2010.

- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain (coord.), *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Traducere de Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaș (coord.), Iași, Editura Polirom, 2009.
- Ciotloș, Cosmin, *Pe stil vechi în stil nou și retur*, „România literară”, nr. 3, 2010.
- Davies, Douglas, *Raising the Issues* în Holm, Jean; Bowker, John, (ed.), *Rites of Passage*, London, Pinter Publishers, 1994.
- Eliade, Mircea, *Nașteri mistice*, Traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu, București, Editura Humanitas, 1995.
- Heidegger, Martin, *Ființă și timp*, Traducere din germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, București, Editura Humanitas, 2003.
- Holm, Jean; Bowker, John, (ed.), *Rites of Passage*, London, Pinter Publishers, 1994.
- Liiceanu, Gabriel, *3 eseuri. Despre minciună. Despre ură. Despre seducție*, București, Editura Humanitas, 2013.
- Mihet, Marius, *Din viață-n viață*, „Familia”, nr. 3, martie 2010.
- Moore, Robert L., *The Archetype of Initiation: Sacred Space, Ritual Process and Personal Transformation*, Philadelphia, Xlibris Corp, 2001.
- Pârvulescu, Ioana, *Viața începe vineri*, București, Editura Humanitas, 2022.
- Răsuceanu, Andreea, *Prin București, la Medgidia și Focșani*, „Observator cultural”, nr. 273, 24-30 iunie 2010.
- Ricœur, Paul, *Despre interpretare: eseu asupra lui Freud*, traducere din limba franceză de Magdalena Popescu și Valentin Protopopescu, București, Editura Trei, 1998.
- Rusu-Păsărin, Gabriela, *Timpul-prag al straniului insidios*, „Ramuri”, nr. 5, 2014.
- Seymour-Smith, Charlotte, *Macmillan Dictionary of Anthropology*, London, Macmillan Press, 1987.
- Ștefănescu, Dorin, *Poetica imaginii. O fenomenologie a inaparentului*, București, Editura Paideia, 2015.